

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АРТ-МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ДАМУ ДЕҢГЕЙІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Ақбота Еділова¹, Анар Молдашева¹

¹Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер Академиясы (Алматы, Қазақстан)

Аңдатпа. Арт-менеджмент мәдениет нарығындағы жаңа салалардың бірі және бірегейі. Олардың заманауи қоғамда алатын орны мен өнер кеңістігінде қалыптасып үлгерген ғылыми келбеті, өзге соған ұқсас салалардан өзгешелігі мен ерекшеліктері, тәжірибесі мен даму тарихы толық зерттеліп біткен жоқ. Кез-келген мемлекетте арт-менеджмент әлеуметтік өмірдің бір құрамдас бөлігі ретінде өнер мен талантты орындаушылардың туындыларына құмар халықтың күнделікті өмірінде қатар өмір сүреді.

Арт-менеджментті жеке мәдени кеңістікті құруға және ұлттық бірегейлікті сақтауға жауапты мәдени фермент немесе стратегиялық даму жоспарының құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға болады, оның дамуына мемлекет тарапынан барынша назар аударып, көп нәрсеге қол жеткізуге болады. Оның потенциалы мен келешекте қалай дамидынығын өлшеп зерттей алатын елімізде әлеуметтік технологиялар жоқ десек те болады. Бірақ әлемдік тәжірибені пайдалану бізге жаңа ғылымды түсінуге және меңгеруге оңтайлы мүмкіндіктер береді.

Өнер және арт-менеджмент саласында отандық өнімдердің санының артуы біздің дамуымызға әсте септігін тигізеді. Әлемнің озық мемлекеттерімен тәжірибе алмасу барысында біз өзімізге қажетті үлкен қабілеттерге ие болып, арт-менеджменттің жаңа қырларымен танысып, жаңа мүмкіндіктерге жол ашамыз.

Зерттеудің мақсаты – отандық арт-менеджмент аясында өзін-өзі дамыту кеңістігін жан-жақты талдау.

Зерттеу барысында авторлар талдау, синтез, case study, салыстырмалы зерттеу, талдау, бақылау, бинарлы талдау, кросс-темпоральды әдіс, салыстыру әдістерін пайдаланды.

Шетелдік арт-менеджменттің пайда болу кезеңдері мен оның жаһандық дамуы, сондай-ақ кеңестік кезеңдегі қазақ арт-менеджменті мен қазіргі отандық индустрия арасындағы салыстырмалы талдаулар берілген. Қазақстандық арт-менеджмент индустриясының даму деңгейіне туралы қорытынды жасалып және одан әрі даму бағыты айқындалды.

Отандық ғылыми әдебиеттерде арт-менеджмент саласы аз зерттелгендіктен, бұл мақала зерттеудің осы бағытына қосқан үлем болып табылады.

Түйін сөздер: арт-менеджмент, менеджмент, артосфера, өнер, мәдениет, продюсерлеу, зияткерлік меншік, арт-индустрия.

Дәйексөз үшін: Еділова, Ақбота және Анар Молдашева. «Қазақстандағы арт-менеджменттің даму деңгейі мен келешегі». *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 9, №1, 2024, 191–208 б. DOI: 10.47940/cajas.v9i1.709.

Авторлар қолжазбаның соңғы нұсқасын оқып, мақұлдады және мүдделер қайшылығы жоқ екендігін мәлімдейді.

Кіріспе

Қазіргі таңда интеллектуалды ресурсқа деген сұраныс бағасының динамикалық өсуі британ зерттеу институттарының пікірінше мұнай мен газға деген сұраныстан да қымбаттап, көбейіп барады. Индустриалды мемлекеттерде өнер сүйгіш немесе өнер тапқыш адамдарға әрдайым даму мүмкіндіктеріне қолайлы орта ұйымдастырылып, оларды қоғамның дамуы үшін феноменалды бағдарлама ретінде қарастырады. Макро өнер кеңістігінде пайда болған сондай ғылым саласына арт-менеджмент те жатады. Арт-менеджмент пен продюсерліктің бірлестігінен пайда болған туындылар кейде жаңа мәдени топтардың дүниеге келуіне, сондай-ақ сол әлем елдерінің мәдениеттерінің жаңашылдануына әсер етіп жатады.

Пәнаралық оқыту таным нысаны ретінде арт-менеджмент көптеген жоғары оқу орындарында жеке пәнге айналып, көп жағдайда өзге пәндермен қатар оқытылатын болды. Артосферадағы арт-менеджменттің табиғатын түсінуде және түрлі әлеуметтік зерттеу құралдарын пайдалана отырып, ұлттық мәдени бағыттағы бағдарламалар мен жобалар аясында арт-менеджменттің толық потенциалын ашу тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты — арт-менеджменттің даму деңгейін отандық индустрия төңірегінде анализдеу және шетелдік тәжірибемен салыстыру. Қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін келесідей міндеттер алға шығарылды:

- арт-менеджменттің қысқаша тарихына шолу;
- әлемдік арт-менеджмент тәжірибесіндегі отандық өнімге қажетті мүмкіндіктерді қарастыру;
- сол тақырыпта зерттеу жұмыстарын жүргізген шетелдік және посткеңестік ғалымдардың еңбектерін талдау;

— отандық мәдени интеграциялауға жарамды арт-менеджмент өнімдеріне тоқталу, оларға мысалдар келтіру және т.б.

Зерттелу деңгейі. Өткен ғасырдан бастап арт-менеджментке ерекше ден қойылып, институционализациялау кезеңінен өткеннен соң жеке ғылымға айнала бастады. Еуропалық және американдық дәстүр үлгісіндегі дамыған жаңа менеджмент түрінде белгілі болып, кейіннен Кеңестер Одағына, Қытай, Таяу Шығыс, оңтүстік-шығыс Азия мемлекеттеріне тарап келеді. Батыстық үлгідегі арт-менеджмент саясаттан дербес, тәуелсіз күйде жетілгендігі белгілі.

Оған зерттеу жүргізуде Людмила Галенская, Татьяна Киселева, Юрий Красильников, Владимир Чижиков, Григорий Тульчинский және Геннадий Новиков сынды ғалымдар белсенділік танытты. Теориялық тұрғыда жүргізілген зерттеу жұмыстары барысында жаңа ғылым ретінде қалыптасты. 2000-жылдардан бастап еліміздегі зерттеу институттарында бұл тақырыпқа байланысты мақалалар жариялана бастады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу барысында арт-менеджменттің даму деңгейі туралы ғылыми әдебиеттерге шолу жасалып, шағын топтармен кейстер талданды. Сондай-ақ, мемлекеттік бағдарламалар мен түрлі шетелдік ғылыми зерттеулерге шолу жасалынды.

Қазақстандағы арт-менеджменттің даму тарихы кеңестік кезеңде басталғандықтан, отандық ғалымдарының бұл салада жүргізген зерттеу еңбектері мен мақалалары жеткіліксіз. Бұл мақалада тарихи зерттеулер арқылы әртүрлі елдердің арт-менеджмент және продюсерлік индустриясының қазіргі таңда қазақстандық индустрияға қалай еніп жатқанына жүйелі шолу жасалынады.

Талдау барысында арт-менеджмент саласының даму қажеттілігін айқындап, Қазақстандағы арт-менеджменттің даму келешегінің бағыты айқындалды.

Бақылау, мамандармен сұхбаттасу әдістері арқылы баға беріліп, жеке қорытындылар жасалды.

Пікірталас

Отандық жаңа мәдени жаһандану үлгісіндегі жобаларды сәтті жүзеге асыру үшін бізге ұлттық өнер құндылықтарынан бастаған дұрыс. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген жоба ғана өз алдына қойған мақсаттарды орындай алады. Яғни, рухани даму жағдайындағы құндылықтардың әлемдік арт-менеджмент ғылымы арқылы бәсекеге қабілеттілігін арттырып, өміршеңдігін ұлғайтуға болады. Аталмыш жоспарларды жүзеге асыру үшін әлемдік тәжірибе және білікті мамандар, отандық өнер иелері қажет.

Арт-менеджмент тарихына көз жүгіртсек мүлдем жаңа ғылым деп санауға болмайды. Өйткені, көне Мысырлық Эхнатон перғауынның заманында оның алғашқы белгілері пайда болып, теңіз сауда жолдары арқылы көне Элладаға келіп жеткенін білеміз. Мәдениетті өз еңбектерінде «екінші табиғат» ретінде қарастырған Цицерондық мектеп барлық гректердің болмыстық тұрмысына үлкен серпін бере алды. Тіпті кейде оны кейбір ғалымдар Грекия философиясына айтарлықтай үлес қосты дейді. Александрияда алып ғылыми мұражай комплексі Мусейонның салынуы оның псевдоғылым жолына түсуіне түрткі болды (Суминова 383).

Гректік театр, амфитеатр, драматургия, комедия үлгілері аппениндік түбекке Сиракузы гректері арқылы тарап, ол келешекте Рим мәдениеті мен өркениетіне елеулі де үлкен үлес қосты. Жеңімпаз елге оралған қолбасшы жиналған жұртшылыққа айрықша көрініс сыйлады, ал императордың маңайына

жазушыларды жинаған меценаттардың қызметі арт-менеджментті қоғамдық өмірдің ажырамас бөлігіне айналдырды. Ол үрдіс кельттік друидтер арасында да жанданып, орта ғасырларда трубадурлармен алмастырылды.

Көп мекендерді шарлап серілік құратын еркін шайырларды барлық Еуропа халықтары жақсы көрген. Оған ұқсас дәстүрді көшпелі бедуин тайпаларынан да көре аламыз. Қазіргі қазақ халқының мұрасы есептелетін айтыс өнерінің алғашқы үлгілері Африка мен Еуропа құрлығында да болғанға ұқсайды. Трубадурлардан бөлек рыцарлық ерліктерді суреттейтін бардтар мен альба, сирвента жанрындағы әндер дәстүрі бүгінгі күнге дейін кейбір аудандарда сақталған. Кейінгі орта ғасырларда водевиль комедиялық жанры пайда болды. Кейін олардың туындылары француз қуыршақтар театрында арлекин атауымен танымал болады. Тек 1792 жылы ғана алғаш болып «Водевиль» театры ашылып, арт-менеджмент институционалданған өнерге айнала бастады. Эжен Лабиш, Эжен Скриб секілді әртістер елді өнерімен таң қалдырған. Француздық «Монтасье», ағылшындық «Глобус» театрлары әлемдік театрдың шоқ жұлдыздары еді. «Амбассадор», «Эльдорадо» секілді жаңа кафе-концерттердің шығуы бұл саланы жан-жақты түрлендірді.

XVII ғасырдың соңында ғана Англияда арт-нарық пайда болып, талант иелеріне мемлекет тарапынан жоғары стипендиялар төлене бастады. 1693 ж. маусымның 21-і күнін арт-нарықтың дүниеге келген мерзімі деп есептей аламыз. Өнер пәніне үлкен назар аударылып, олардың бағасы мен сұранысы арта түсті. Сондай-ақ интеллектуалды меншік құқығы қорғалып, өнер иелері ерекше құрметке бөленді. Өнер иелерінің тауарлары бастапқыда ағылшын аристократиясының аукциондарында көрсетіліп, оған шағын ғана ел жиналатын болған.

Доротеум, Стокгольм аукцион-көрмелері Еуропада ең танымалдары еді. Кейіннен ол Германияға, ал кейінгісі арқылы патшалық Ресейге де келіп жетті. Мәскеуде алғашқы театрлар салынды.

XIX ғасырда арт-нарық екіге бөлініп, жаңашылдыққа деген сұраныс туындады. Ескі жанрдағы өнер үлгілерін қалайтын аудитория саны ол кезде әлі көпшілікті құрап тұрған еді. Лондон, Нью-Йорк, Токио қалалары үлкен өнер орталықтары лауазымдарына ие болып, өнер бойынша зерттеу шеберханалары ашылып жатты. Әсіресе афро-американдық музыканың фольклор дәстүрі Жаңа Орлеанда үлкен қарқынмен өсіп, әлемнің тыңдайтын және тамашалайтын ең сүйікті өнеріне айналып отыр.

Кейіннен Америка құрлығында джаз-агенттіктер мен музыкалық биржалар ашылды. Бұл өз кезегінде арт-индустрияны дүниеге әкелді. Арт-кеңістіктің кейінгі дамуы басқарушылық еңбектің дифференциясын туғызды. Өткен ғасырда толық институционализациялаудан өтіп, үлкен әлемдік университеттердің өнер факультеттерінде пән ретінде оқытыла бастады. Әсіресе классикалық неміс философия мектебінде арт-менеджментке ғылыми баға беріліп, оны дербес ғылым ретінде қарастырады (Аскюттик 147).

Біздің елге бұл ғылым кеңестік кезеңде келіп, тереңге тамыр жайып үлгерді. Еліміздің мәдени ошағы саналатын Алматы қаласында қазіргі Ғабит Мүсірепов және Мұхтар Әуезов атындағы театрлардың, орталық цирктың салынуы соның дәлелі. Арнайы әртістерді даярлайтын Темірбек Жүргенов атындағы өнер академиясының тарихы да осы тұстан бастау алады. Кейіннен тәуелсіздік алған соң отандық мәдениет ошақтарын дамытатын жобаларға үлкен көңіл бөлінді. Нәтижесінде қазақ театрлары ұлттық құндылықтарды көпшілікке кеңінен насихаттайтын болды.

Қазіргі кезде Қазақстанда нарықтық экономиканың шарықтап дамуына байланысты бәсекелестік принциптері күнделікті өмірде сабақтастық тауып, жергілікті халықтың мәдениетімен тығыз қарым-қатынас құралына айналды. Менеджмент бағыты өз кезегінде: денсаулық сақтау, бизнес, білім, IT, жарнама, журналистика, экономика, ғылым, саясаттану және т.с.с. қажетті барлық салаларға орнығып алды. Әсіресе, өнер саласында арт-менеджменттің болуы таңғаларлық жағдай. Қазақ өнеріндегі бүгінгі орын алып жатқан өзгерістердің өз кезегінде батыстан бізге келіп, алдымен сол жақта негізін салғандығын айтқан дұрыс.

Нарықтық қатынастар эволюцияға ұшырап, алдымен менеджменттің не екенін байқады. Елімізге сол әлем елдерінің көпшілігі жүріп өткен жолымен жүру сәті туып отыр. Солардың ішінде арт-менеджментті игеруге байланысты халықтың тұтынушылығының көлемі өсті. Заманауи мамандықтардың көңілге бірден орныға алатын, өзіне дейінге туыстастарына қарағанда дәстүрлі профессионалдық ландшафтының түрлілігі бар. Бұл ерекшеліктер ертеден келе жатқан басқа ғылым түрлерінің алдында оның салмағын арттырады. Арт-менеджмент жаңа заман талабының ең өзекті мәселелерінің біріне айналды. Еуропалық үлгіде жаңа өнер туындыларына деген сұраныс пайда болып, тұтынушылар саны арта бастады. Әр зияткерлік меншік үшін патент беріліп, олардың интеллектуалды меншігі әрдайым қорғалып келеді. Мемлекеттік тараптан жаңа әртістер өз шығармаларына түрлі оқиғалардың желісін арқау етіп, Қазақстанда өнердің күміс дәуірі басталды (Бахова 75).

Мемлекеттік бағдарламалар аясындағы сұраныстарға орай («Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру» және т.б.) түрлі өнер туындылары дүниеге келді. Нарықтық экономиканың желі ескен сәттен бастап продюсерлік мамандыққа

да жоғары талаптар қойылары анық. Тек сұрыпталған мамандар ғана өздерінің түрлі пікірлерін өнер туындыларына айналдырып, көрермендердің бағалауы мен назары үшін бәсекеге түсе бастады. Әр қойылым сайын көрермендердің де талабы жоғарылап, жаңа дүниені қалайтыны белгілі.

Шетел тәжірибесінде мұндай жағдайда тәжірибе алмасушылық, сұхбат, бақылау, интервью және диалогтар жүргізіліп, солардың нәтижесінде жинақталған статистикалық мәліметтердің базасы негізінде халық көңілінен шығатын туындыларды түсіруге тырысты. Зияткерлік меншік кейде тек өнер саласында ғана емес, сонымен қатар әдебиет, мәдениет, спорт, білім және ғылым, денсаулық сақтау, информатика салаларында да қолданысқа түсе бастады. Әдеби шығармалардың көптеп дүниеге келуі, адам денсаулығына қажетті медициналық өнімдердің сатылымдарға шығарылуы, жаңа IT өнімдерінің таралуы, мәдениет саласындағы жаңашылдықтар және т.б. Бұлардың барлығы да өзіне ең бірінші кезекте мемлекеттің қолдауын қажет етті (Drucker 178).

Арт-менеджмент әдеби құндылықтарды кәсіби басқарушылық үрдісі барысында қалыптастыратын, мәдениет нарығында әдебиет саласындағы авторлардың, режиссерлердің, орындаушылар мен түрлі коллективті ұйымдардың еңбегімен таныстыратын жарнамалық рөлді де атқарады. Осыған ұқсас анықтаманы «Саясат — шоу бизнес шыңы» атты кітабында атақты посткеңестік продюсер Иосиф Пригожин де айтып келтіреді. Оның пікірінше, шоу бизнес менеджменті ол белгілі білімнің аумағын қамтиды. Ол білім саласы өз кезегінде административті үрдіс негізінде әдеби құндылықтарды дүниеге әкелуге көмектесетін және кейде құқығын қорғайтын формальды рөлде де бола алады.

Арт-менеджментпен қатар продюсерлік сала да бірге дамып келеді. Оны кейбір ғалымдар өз алдына дербес деп пайымдаса, енді басқалары арт-менеджмент түрінің бірі деп бағалайды. Заман талабына және өнердің әр қилы бұтақталуына байланысты продюсерлік те өнер кеңістігінде үлкен үш тармаққа ажырап үлгерді: кино продюсерлік, орындаушы продюсерлік, музыка продюсерлігі. Арт-менеджерлікте бұл үшеуі де біте қайнасып, бір арнада түйісетіндігі мәлім.

XIX ғасырда тұңғыш фотоаппарат пайда болып, кейін бейнелердің қозғалыстағы жылдамдығын рәсімдейтін жаңа камералар шығарылған. Ол көркем туындыға «фильм» термині қолданылып, кадрдағы бейнеге кейіннен дауыс ыргағы да қосылған. Нәтижесінде пайда болған көркем туындыға құмар аудитория көрермендерінің санының артуына байланысты бастапқы процессті бақылаушы продюсерлер керек болды. Алғашқы дыбыссыз фильмдерге кино продюсерлері уақыт өте келе жаңа сюжет қосып, уақыт жағынан соза түсті. Кино продюсерінің айналысатын саласына артосферада кинематография атауы беріліп, ол өнердің дербес түріне айналды десек те болады. Бүгінгі таңда әлемге әйгілі «Голливуд», «Болливуд», «Сони», «Коламбия пикчерз», «Нетфликс», «Дисней ворлд» және т.б. кино компаниялары жұмыс жасап келеді.

Орындаушы немесе атқарушы продюсер рөлдерді сомдайтын актерлердің дайындығы және құқығы мәселелерімен және де оған қоса жаңа инвесторларды шақырумен де айналысады. Сонымен қатар түрлі теледидар бағдарламаларының сюжетін реттеп, оған көрермендер санын өсіруді де қолға алады. Бағдарламаның шығармашылық мазмұнын, қаржы аспектілерін қолдап, халықтың көкейінде жүрген жаңа, өзекті тақырыптарды қозғайтын теле шоуларды ұйымдастырады.

Дәл сондай музыкалық продюсерлер де әуеннің ырғағына, орындаушының мәтіндік сюжеттік мазмұнына баса назар аударып, жұртшылыққа музыкалық сапалы өнімдерді дайындауға септігін тигізеді. Көп жағдайда музыка продюсерлерінің таспа дайындайтын және реттейтін өнер орталықтары болады. Кейде музыкалық продюсерлер радиоларда аудио бағдарламаларды жүргізіп, ән сүйгіш көрермендер үшін түрлі ойындар да ұйымдастырады. Көріп отырғанымыздай арт-менеджменттегі продюсерліктің өзі де бүгінгі таңда бірнеше жікке тармақталып үлгерді (Kuesters 44).

Келешекте IT платформасында жұмыспен айналысатын продюсерлік мамандықтың жаңа түрі күтілу үстінде. Ол әрине уақыт еншісінде тиесілі. Әртістік менеджменттің ең басты қызметіне талантты әртістерді іздестіру, кештерді ұйымдастыру, яғни инвесторларды іздестіру, репертуар таңдау, сахналық имиджді жасау, жоспарлы карьера да есептелінеді. Арт-менеджменттің толық анықтамасын беруде шоу бизнестегі әртістік менеджменттің ғана ерекшеліктерімен шектеліп, соның аясында ғана бағалағанымыз жеткіліксіз.

Бұл жерде оның табиғатын толық ашу үшін пән аралық өзге де мүмкіндіктерді құр жібермеген дұрыс. Оның философиялық, әлеуметтік, филологиялық, мәдениеттанулық, экономикалық, журналистикалық, психологиялық және т.б. ерекшеліктерін назардан тыс қалдырмаған жөн. Шектелген жағдайда, шоу бизнестегі әртістік менеджмент бізге оның тек бір құрамдас бөлігін ғана түсінуге көмектесіп, көз алдымызға толық картинаны әкелуге мүмкін емес екенін ұмытпауымыз қажет. Сондықтан да біз әлеуметтік-мәдени саладағы басқарушы әдіскерлерді дайындау барысында «арт-менеджмент» атауына тоқталамыз (Морозова 62).

Бұл термин заманауи гуманитарлық білім термині екенін білеміз, мәдени-әлеуметтік реалистік бизнес тұрғысынан қарастырсақ, бұл сөз тіркесіндегі ең негізгі бөлігінің «арт» екені рас. Сонымен, «арт» немесе «art» сөзінің ағылшын тілінен баламасы тікелей өнер, яғни, арт менеджменті сонда «өнер менеджменті» деп те аударылады.

Бұл сөздің аясында бірнеше мағына болуы мүмкін. Олардың барлығы өнердің жалпы сипаттаушы құрылғылары. Мәселен, кеңінен таралған нұсқасында: графика өнері, термелі графика, пейзаждау, бейнелеу өнері, кескіндеме, мүсіндеме, архитектура, дизайн, декоративті қолданбалы өнер, қол өнері, зергерлік, фото өнер, музыка, әдебиет жанры, компьютерлік графика, компьютерлік дизайн, ведеографика, анимация, интерактивті перформанс, радио және теле өнер, би, театр, цирк, кино және т.с.с. жатады. Сонымен қатар ол көркем мәдениеттің квинтэссенциясы ретінде де қарастырылады.

Юрий Боров артосферада көркем шығармашылық қызметтің ғаламдық ғаламат проекциясы бар деп жазған еді. Ол социосфера мен псевдосоциосфераны жалғайтын көпірге ұқсас. Егерде социосфера күнделікті өмірде болатын адамдардың іс-әрекеттерінің макро жиынтығына ұқсас болса, ал псевдосоциосфера тек қолдан жасалатын шығармашылық сфера тәрізді. Ол адамдардың іс-әрекеттерінің тарихилануына жауап береді. Псевдосоциосфераны көп жағдайда когитосфера термині арқылы пайымдап, ғалымдар соңғысының қолдануын қалайды. Адамдардың социосферадағы мидың жәй сегменттерінің ойлауының барысында ғана емес, оған шығармашылыққа сай талаптар қосылып орындалуы барысында пайда болған дүниелерін когиосферада жасалынып, олардан шығармашылық белгілер табуға болады. Мәселен, жоғары технологиялы құрылғыларды ойлап шығару да осы

когитосфераға жатады. Нанотехнология, машина жасақтау және жабдықтау, түрлі платформалар мен программалар, ғарыштық технологиялар да адамның шығармашылық ойлау еңбегінің нәтижесінде жасалынған еңбектер болғандықтан оларды көркем мәдениеттің құрамдас бір бөлігі ретінде қарастыра аламыз (Seabrook 47).

Көркем мәдениеттегі ақпараттық ресурстардың менеджментінің қолданылуы арт-менеджердің қызметтік дамуы үшін қолайлы деп ойласақ болады. Алайда арт-менеджер жарнамалық не бизнес қызметтерді ұйымдастырушылықпен ғана шектеліп қоймай, олардың технологиялық спецификасын да жете түсіне алуы керек (Филонович 240).

Өйткені артосферада әр өнердің технологиялары мен характеристикалық өзгешеліктері түрлі болуы мүмкін. Бұл артосферада өнердің дамуының келесі сатысы — арт-индустрияға әкеледі. Индустрияның бастапқы мақсаты мен міндеттері алдын-ала қағаз күйінде қол жетімді болып, арт-жоба түрінде таныстырылуы қажет. Өйткені сыни барьерді жеңу үшін, алдымен кемшілікті түзеуден бастаған дұрыс.

Арт-менеджменттің кез-келген мәселесін қараған тұста, оның артосфералық құрамдас бөлігімен байланыс орнатып, негізгі өзекті мәселенің пәні мен объектісін түсіну керек. Бұл жол мәселенің тарихилығына жетелеп, тез шешілуіне ықпал жасайды. Әр өркениеттің, мемлекеттің, мәдениеттің тарихи даму генезисіндегі кезеңдерде бастапқы артосфера элементтері құжат, артефакт, мәдени форма және т.б. күйінде келеді (Kitchberg 4).

Әр түрлі кезеңдерде көркем мәдениет сферасындағы басқарушылық сол салада қызмет ететін мамандарды даярлаумен айналысып келеді. Оның тарихилық бастауы тіпті тек бір ғана мәдениетке тиесілі болмауы мүмкін. Әр өркениеттің өз даму ошағында бұл үрдістің сарқыншақ

белгісі болып, ол көптеген өркениеттер араласқан кезде өзінен әлсіз өркениеттің даму ошағын толық жұту немесе сіңіру барысында күшейіп отырады. Мәдениет пен өнердегі бұл сипат ең алдымен әлсіз өркениеттің тіл білімінде көрініс табады. Ал басым өркениет тілі халықаралық тілге айналады (Hawkins 30).

Мәселен, халықаралық ағылшын, неміс, орыс, түрік, қытай, араб, парсы, хинди, португал, испан, француз, кәріс, жапон, урду, поляк және т.б. тілдерді қарасақ, осы тілдерде сөйлейтін мемлекеттер де қазіргі таңда өте ауқатты және дамыған болып саналады. Сонымен қатар осындай мемлекеттерде ғана арт-индустрия, арт-менеджмент салалары жоғары деңгейде дамып отыр. Өйткені әлемдік тілдің үлесі зор.

Дамыған қоғамда еш мекеме жұмыс жасау барысында тек өздерінің ішкі түйсіктеріне жүгінбейді. Ол жерде ішкі түйсіктен де маңызды нәрселер бар. Формальды детальдар мен өңделген ақпараттардың дұрыстығы, тәжірибе алмасушылық, келіссөз және т.б. Кейде бұл да көмектеспейтіндіктен, басшылар менеджерге үлкен жауапкершілік артады. Жарнамалық сектордың қалай жүзеге асатындығы да тікелей менеджерге байланысты. Тек білікті арт-менеджер ғана өз командасын ортақ мәселе аясында жұмылдыра алады (Royseng 41).

Ол тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге өз командасының мүшелерінің басшылық алдында алға қойған талаптарын орындатқыза алатын, құқықтарын қорғай алатын сенімді күш болуы керек. Осы кезде ғана екі жақтық сенім шарт болады. Бірақ қазіргі кезде әр басшылықта менеджерлердің сауатын арттыруға арналған курстар мен түрлі тесттер бар. Тәжірибелік қорын көп басшылар тест арқылы тексере бастады. Бұл өнер саласындағы дамуға серпін беруі тиіс (Жданова 116).

Мұны жүзеге асыруға тек ғылыми менеджмент қана оңай көмектесе алады. Көбінесе мәселені шешудің

не басқарудың оңтайлы әдістерін өз бойына жинақтаған ғылыми менеджмент тәжірибе нәтижелеріне басым назар аударғанды жақсы көреді. Оған бір сөзбен айтқанда ғылыми дәлдік тән. Ол жерде тек «арт» бастауына тән адамзат бойындағы сезімдердің толғанысы мен тұрақсыздық ойлары қауқарсыз күйде. Сондықтан нәтижені үлкен дәлдікпен ұсына алады. Басқарушылық принциптерді өмірге айналдыру барысында арт-менеджмент үшін жаңа мүмкіндіктер ала аламыз.

Бұл сала да елімізде тәуелсіздік алған жылдардан бастап қолға алынып, отандық ғалымдардың тарапынан түрлі өрістік зерттеу жұмыстарының жүргізілуі нәтижесінде біршама жақсы деңгейге көтерілді. Пәнаралық жағдайда әртүрлі елдердің жоғары оқу орындарының қабырғаларында оқытыла басталды. Темірбек Жүргенов атындағы өнер академиясы, ҚазҰУ, ҚазҰПУ, ҚазҰЕУ секілді университеттерде іргелі пәнге айналды.

Болондық білім беру жүйесі барысында итальяндық модель бойынша инновациялық жаңарту сатыларын бастан өткеріп жатырмыз. ЖОО студенттері мен дәріс оқитын оқытушылардың алмасу бағдарламалары арқылы елімізге келуі, ал сәйкесінше біздің елдің мамандарының шет елдерге баруына жаңа серпін берді. Біршама отандық ғалымдар осы тақырып аясында еңбектер жазу барысында өз жазу үлгілерінде кейде кеңестік дәстүрдің де ізінің бар екендігін аңғарып жатады. Бұған посткеңестік кеңестіктегі ғалымдардың өзара орнатқан тығыз қарым-қатынастарының әріптестік қызметтері де әсер етуі мүмкін.

Владимир Чижиковтың «Социомәдениет менеджментіндегі теория және практика» атты кітабында осыған байланысты ең керекті құжаттар легі көрсетілген. Бұл тақырыптағы мақалалар мен тезистердің әр жоғары оқу орнында әр түрлі екенін де аңғару

қиын емес. Оған оқу үрдісі кезіндегі ерекшеліктер мен көне дәстүрлер әсер етсе керек. «Мәдениет және өнер саласындағы инновациялық басқару үшін» атты Геннадий Новиков кітабында арт-менеджментпен қалай жұмыс жасау керектігі және оның табиғатының кейбір тұстары қарастырылған. Ол арт-менеджерлердің негізгі қызметі ретінде олардың арт-фирмаларды ашуы деп түсіндіреді (Макарова 116).

Постиндустриалды қоғамда жаңа заманауи салаларды игеру үшін нақты білім қоры ғана емес тәжірибе де керек. Осындай жаңадан ашылған салаға арт-менеджментті жатқыза аламыз. Көркем мәдениет пен өнердің дамуының барысында пайда болған макро ғылым ретінде баға берсек, оның келешекте дамуы өнерді қандай өзгерістерге әкелетіні әзірге белгісіз. Өнердің айналасында туындайтын бизнес мәселелерді шешу үшін дамыған демократиялық қоғамның принциптері мен отандық тәжірибе және шет елдік үлгідегі онымен жұмыс жасау үлгілері керек. Өнерде пайда болатын мәселелерді толық бақылау үшін кейде ресурстық потенциалдардың төмендігінен бұл іске аспайтын шаруа секілденеді. Бірақ та оның шешілмеуі көп жағдайда мерзімдік дамуды кешіктіруі мүмкін. Осы мәселені түбегейлі шешу үшін де тәжірибелік жақсы база керек (Bektaeva 105).

Заманауи арт-менеджменттің жеке ғылым түрі ретінде жетілуінде театрдың рөлі ерекше еді. Кейіннен инновация, креатив, модернизация, басқару түрлері, ұйымдастырушылық формаларының көбеюіне байланысты арт-менеджмент бастапқыда айтып өткеніміздей өзге ғылымдардан дербестік ала бастады. Франсуа Колбер мен Ив Эврардың пікірлері де осыған саяды. Олар арт-менеджментті үшінші мыңжылдықтың ғылымы деп баға берген болатын. Фундаменталды ғылыми бағыттардың бірі ретінде өзін көрсетіп, адамзат

өркениетінің құрамдас айнымас бір бөлігі болып үлгерді.

Интеллектуалды, қаржылық, материалдық ресурстардың көптігінен ұйымдар кейде арт-менеджердің жұмысына мұқтаж болып, оның саласына аталмыш сұрақтар аясындағы келеңсіздіктерді реттеуде өз бойына теориялық, принциптер мен концепцияларды жинақтаған пән ретінде қарайды. Арт менеджмент «Арт-менеджменттің әдіснамалық негіздері», «Өнер саласындағы жобаларды басқару», «Презентацияның техникасы», «Менеджмент», «Іскерлік тілдесу», «Event-менеджмент», «Мәдениет саласындағы сыни ойлау», «Креативті кәсіпкерлік: құралдар», «Креативті кәсіпкерлік: модельдер», «Гастроль және концерт әрекетінің ұйымдастыруы», «Арт индустриядағы жарнама мен PR», «Арт-индустриясындағы қаржы», «Мәдениет экономикасы», «Арт-индустриядағы нарық», «Аудио-визуалды саланы басқару», «Маркетинг», «Продакшн менеджмент», «Қазақстанның және Орта Азияның заманауи киносы», «Адам ресурстарын басқару», «Талант менеджмент», «Кино және ТВ менеджментті дамыту стратегиясы», «Продюсердің шеберлігі», «Кинопрокат және кинокөрсету жүйесінде басқару», «Сценарий шеберлігі» және де т. б. пәндер аясында оқытылады. (Молдашева, Мусаева 78)

Тәуелсіздік алғаннан соң бұл ғылымға ерекше көңіл бөлініп, отандық ғалымдар тарапынан да зерттеле бастады. Осы тақырып аясында «Арт-менеджмент және продюсерлеу» кафедрасының оқытушылары және магистранттарының мақалалары біршама жарық көріп, өнер академиясының студенттеріне дәріс те оқытылып жүр.

Профессор Галина Қарамолдаеваны осы мамандықтың іргетасын қалаушылардың бірі ретінде көрсек болады. Роза Сабдалиева аталмыш тақырыпты өзінің еңбектерінде көтерсе,

Қазақ ССР-нің еңбек сіңірген әртісі Майра Қадырова тұңғыш болып арт-менеджмент саласында өз қолтаңбасын қалдырып үлгерді. Еліміздің еңбек сіңірген өнер қайраткері атанған танымал әртіс Құралай Сарқытбаева мен халық әртісі Сайрагүл Нұрсұлтанованың да бұл салада алатын орны биік деуге болады.

Өнер мен оны ұйымдастыру арасындағы байланысқа көз жүгіртсек, хореография факультетінің үздік түлегі Күләш Байсейітова отандық өнерді бүкіл Одақтық деңгейде танымал еткендігімен белгілі. Абай атындағы опера және балет театрының жарық жұлдыздары саналатын отандық арулар — Сәуле Рахметова, Людмила Макарецца, Галина Булгарцева, Усиа Алена, Мария Макарецца, Екатерина Хомкина-Сафронова, Мансия Қаракулова, Любовь Макарецца, Жанель Тукеевалардың есімдері әлемге де әйгілі болды. Хореография училищесінің көрнекті педагогтары Татьяна Вишнева, Назира Абдулина, Ольга Адырхаева, Булат Аюхановтардың басшылығымен осы өнер саласындағы көптеген қазақ тілді еңбектер жарық көрді. «Гүлдер», «Айгүл», «Дос-Мұқасан» ансамбльдері құрылып, өмірге Қалампыр Рахимова есімді жаңа жұлдыздар келген болатын.

Ал, қазақ киносында ондаған сәтті фильмдердің түсірілуіне жақсы басшылық жасаған Шәкен Аймановтың есімі тұтас посткеңестік кеңістікте танымал десек артық айтпаған болар едік. Кейін тәуелсіздік алған жылдардан соң оның орнын Ақан Сатаев басты. Ақан Сатаевтың жеке араласуымен «Көшпенділер», «Жаужүрек мың бала» сынды тарихи жанрдағы ұлттық фильмдер түсірілді. Келешекте жаңа туындылар да түсірілуі мүмкін (Kindirova, Mukhametkaliyeva 2).

Көріп отырғанымыздай, бұл саланың қызметкерлері табиғатынан алғыр, һәм өнерлі, дарынды болып келеді. Тек кварталды, не жарты жылдық, жылдық жоспарларды сәтті орындау

үшін кадрлық ұйымдастырушылық қабілеті жеткіліксіз (Суулер 100). Өнерді жанымен түсінетін адамдар үшін бұл өнер оңай беріледі. Арт-менеджерді әрдайым іс-шараны ұйымдастыруға қолайлы орта қалыптастырып, өнер сүйгіш аудитория жинау және оны сәтті өткізу басты мақсат болып саналады. Өткен ғасырдың 80-жылдарына дейін менеджментте «талант» сөзі қолданылмады. Бәсекелестікке қабілетті мемлекеттер заманында білікті кадрларға деген сұраныс күн сайын өсіп жатқандықтан тек таланттарды өздеріне тарта алатын мекемелер ғана жеңіске жете алады. Таланттарды өздеріне баурай алатын мекемелердің мақсаттары үшін жұмыс жасайтын менеджерлерді бір жағынан арт-менеджерлер функциясын орындайды деп айтуға келетін сияқты. Оларды өнер атты сала біріктіреді.

Бірақ та арт-менеджердің басқа менеджерлерден басты айырмашылығы олардың қызметінде жатыр. Маркетинг, басқарушылық сияқты көп функцияны қатар орындап, басты ерекшелігі ретінде өнер әртістерінің еңбектерінің таралуы үшін жұмыс жасайды. Жалпыға бірдей менеджмент мамандығы болғанымен, оның арт-менеджменттен құрылымы мүлдем өзге, сондықтан соңғысының қызметкерлері өздерін өнер адамдары ретінде бағалайды.

Елена Ключко, Николай Мельников, Владимир Чижиков және Николай Шарковский сынды ғалымдар түрлі менеджерлердің айырмашылығы туралы зерттеп, арт-менеджерлердің болмыстық әрі тұлғалық этикасына тоқталған. Николай Ярошенко болса, оны жаңа өнер ғылымындағы құбылыс деп қарады. Өнер саласынан бөлек креативті нарықта да арт-менеджменттің рөлі еленіп, көпшілік тарапынан оң бағаға ие болды.

Нәтижелер

Ғылым мен мәдениетті құнарландырғыш ресурс ретінде жеке тұлғалық

қасиеттердің гармониялық жетілуіне, мәдениеттің модернизациялануына, қоғамдағы жарық бастаудың ревитализациялануына, Хаосмос өмір шындығына жаңа мағыналарды үстеуіне көмектеседі. Посткеңестік және өзге көрші елдер, яғни ұзын саны 32 мемлекетте жасалған зерттеу анализдері арт-менеджментті қолайлы деп танып 97% жақсы бағалаған (Chong 178).

ТМД елдері жоғары оқу орындарының ішінен 2020 жылы Мәскеу мемлекеттік университеті «Шығармашыл адамдар» атты посткеңестік кеңістікте үлкен бағдарлама ұсынып, ол көпшілік мүше мемлекеттерден қолдау тапты. Арт-менеджмент, продюсерлеу, зияткерлік және талант жайлы сұрақтары қозғалып, олардың мәдени секторда дамуы үшін үлкен қолдау көрсетілуіне ұсыныстар берілді.

Келешекте арт-менеджментке деген сұраныс жаңа өнімдерді тудыруы мүмкін. Оны «Ұлттық рухани жаңғыру», «Мәдени мұра» секілді бағдарламалардың аясында ұтымды пайдаланатын болсақ, ұлттық бірегейлік принципімен үлкен табыстарға жетуге болады. Арнайы зерттеу орталықтары мен білікті кадрлардың жетіспеушілігі бұл мәселені өз орнында ұстап тұрғанымен, алдымен соған арнайы аудитория жинау сұрағы да өз орнында қалып отыр. Көрермен мәселесі өз деңгейінше шешілмейінше, алдыңғы мәселенің де оң шешім табуы мүмкін емес.

Сондықтан да ең алдымен елімізге көрермендердің жанын баурайтын жаңа өнер бағдарламаларын барынша қолдау жауапкершілігі жүктеліп отыр. Бұл, яғни өнердің барлық бағытын бір деңгейде алып жүру, дамуына жағдай жасау тәрізді қиын да күрделі мәселе әлем мемлекеттерінің барлығына ортақ екенін байқаймыз. Ең бастысы сұраныс бар жерде ұсыныстың әрдайым болатынын ескеру қажет секілді. Ал, сұранысты тудыру үшін жоғарыда аталған бағдарламалардан да бөлек жаңа

бағдарламалар ұсыну қажет. Жастардың көңілін баурайтын түрлі өнер үйірмелері мен мектептердің көптеп ашылғаны дұрыс.

Негізгі тұжырымдар

Зерттеу барысында келесі ғылыми нәтижелер әзірленді және тұжырымдалды:

- Арт-менеджменттің қазіргі кезде қазақ өнеріндегі рөлі, мемлекеттік бағдарламалар және көпшілікті жаңа өнер туындыларын дамытуға байланысты ең басты нәтижелер ұсынылды;

- Мәдени өнер қоғамды қалыптастыруда маңызды рөл атқарған ежелгі өркениеттерден бастап арт-менеджменттің тарихи дамуына талдау жасалды және Ежелгі Египет, Ежелгі Эллада, Ежелгі Рим сияқты әртүрлі мәдени контексттерде, сондай-ақ ортағасырлық Еуропада арт-менеджменттің қолдану мысалдары келтірілген;

- Арт-менеджменттің ежелгі формаларынан бастап қазіргі тәжірибеге дейінгі дамуының тарихи контексті анықталды;

- Нарықтық экономиканың дамуы, бәсекелестік пен тұтынудың арт-менеджментпен байланысы талданды;

- Арт-менеджменттің өнер мен мәдениетті тиімді басқару үшін тарихи және мәдени контекстін түсіну қажеттілігі анықталды;

- Арт-менеджмент үшінші мыңжылдықтың ғылым мәртебесіне ие болып, адамзат өркениетінің ажырамас бөлігіне айналатыны анықталды;

- Арт-менеджмент дүние жүзіндегі әртүрлі университеттерде іргелі пәнге айналатыны анықталды;

- Өнерді басқару өнердің әртүрлі аспектілерін ұйымдастыруда және басқаруда шешуші рөл атқаратын пән ретінде қарастырылатыны анықталды;

- Қазақстанда осы саланың дамуына елеулі үлес қосқан арт-

менеджмент саласындағы көрнекті қайраткерлердің есімдері атап өтілді. Бұл аймақтың тарихи контексті мен мұрасын көрсетеді;

- Арт-менеджменттің басқа басқару формаларынан ерекшеленетін өзіндік құрылымы мен функциялары бар екендігі анықталды.

Қорытынды

Жаңа нарықтық заманда дамыған елге айналу үшін тек берік экономикалық потенциалдың ғана болуының жеткіліксіз екендігін әлем тәжірибесі бізге дәлелдеп отыр. Қазіргі таңда мәдени интеграциялау процесінің қалай жүзеге асатындығы көкейдегі өзекті сауалдардың бірі болып тұр. Кез келген дамыған мемлекет ең алдымен өзінің мәдениетінің іргетасының беріктігін қалар еді, неге десеніз тек мәдениеті берік мемлекет қана мәңгілік мемлекет күйінде алаңсыз ғұмыр кешуі мүмкін. Мәдениеті әлсіз мемлекеттердің мәдениеті күштірек мемлекеттер тарапынан жұтылып не жойылып кеткенін де жақсы білеміз. Оған түркі мәдениетінің ықпалына ұшырап, қыпшақтанып кеткен моңғол жаулаушыларын немесе грек мәдениетінің ықпалында қалып, империясының шығыс бөлігінде гректік Византия империясының гүлденіп өсуіне амалсыз жол берген ежелгі Рим өркениеттерін мысал ретінде келтірсек болады.

Дамушы мемлекет дамыған мемлекетке айналу барысында ең алдымен өзінің ұлттық бірегейлігін қалыптастыру жолында ұлттық құндылықтарын назардан тыс шығармайды. Отаршыл ағылшын теңіз экспедициясы метрополияға айналған тұста өз отарларына ағылшын мәдениетін әкелген. Ағылшындарды өз мәдениетін әлемге тарату жөнінен ең алдыңғы орынды иемденеді десек қателеспеген болар едік. Мәдениеті күшті елдің тілінде мәдениеті әлсіз елдердің де сөйлейтіні

белгілі, осылайша халықаралық тіл мәртебесі қалыптасады.

Қазіргі кезде тәуелсіздігін алғанына небәрі 31-32 гана жыл болған Қазақстан тәрізді әлемнің ең жас мемлекеттерінің біріне ұлттық құндылықтарды қайта тірілтіп, жоғалған құндылықтарды қалпына келтіру барысында олардың әлем кеңістігіндегі өміршеңдігін арттыру мәселесі туындап отыр. Ұлттық ерекшеліктерді де мәдени мұрамыз айғақтап, тіпті түркі тілдес елдерден өз келбетімізді ажыратып отыр. Әдебиет пен мәдениет бір тоғысқан көпір үстінде өнердің жеке артосфералық кеңістігінің пайда болып, оның сол ұлт үшін қызмет ететіндігін естен шығармағанымыз абзал.

Мемлекеттің өнер саласына қатысты тапсырыстарының күн санап санының артуында да мән бар. Өнерге деген

сұраныс ұлтымыздың бірегейлігін күшейтіп қана қоймай, оның өзге сырттан төнген мәдениеттерге төтеп бере алушылық иммунды жүйесін де күйшейтеді. Ал, ондай қасиет ассимиляциялаудан сақтай алатын аз санды қазақ халқы үшін керек ресурспен пара-пар. Отандық өнімдердің өнер және арт-менеджмент саласында санының өсуі біздің дамуымызға әсте септігін тигізеді.

Әлемдік мемлекеттермен тәжірибе алмасу барысында біз өзімізге қажетті үлкен қабілеттерге ие болып, арт-менеджменттің жаңа қырларын танудан бірнеше сатыға жоғарылап, жаңа мүмкіндіктердің есігін аша аламыз. Қорытындылай келе, заманауи өнер менеджментінде мемлекетіміздің даму стратегиясы мен ұлттық бірегейлік принциптері қатар жатқандығын айтпай кетуге болмас.

Авторлардың үлесі:

А. Д. Еділова – негізгі мәтінді жазу, аңдатпа жазу, дәйексөздерді іздеу, зерттеу тұжырымдамасын негіздеу, зерттеулерді жоспарлау, талдау жүргізу, мақала мен әдебиеттер тізімін құрастыру, қорытындыларды тұжырымдау.

А. К. Молдашева – негізгі мәтін жазу, аңдатпа мәтінін өңдеу, редакциялау, әдеби деректерді талдау және жалпылау, кеңес беру, ғылыми жетекшілік.

Вклад авторов:

А. Д. Еділова – написание основного текста статьи, аннотации, поиск цитат, обоснование концепции исследования, планирование исследований, проведение анализа, оформление статьи и списка источников.

А. К. Молдашева – обработка, редактирование основного текста, текста аннотации, анализ и обобщение литературных данных, консультирование и научное руководство.

Authors contribution:

A.D. Edilova – writing the main text, the abstract, searching for the quotations, substantiating the study concept, planning the research, conducting the analysis, formatting the article and the reference.

A.K. Moldasheva – processing, editing the main text, the abstract text, the literature data analysis and generalization, consulting and scientific advising.

Дәйеккөздер тізімі:

- Bektaeva, Aigerim. «Arts management in Kazakhstan: challenges and opportunities». *International scientific review*, 2020, pp. 102–108.
- Chong, Derrick. *Arts Management*. Second edition. Routledge, 2009.
- Cuylar, Antonio. «Affirmative Action and Diversity: Implications for Arts Management.» *The Journal of Art Management, Law and Society*. vol. 43, 2013, pp. 98–105. DOI: 10.1080/10632921.2013.786009
- Drucker, Peter. *Encyclopedia of management*. London, Williams publishing house, 2014.
- Hawkins, David. «Creative economy and arts management.» *Nature*, 2017, pp. 26–38.
- Kirchberg, Volker, and Zembylas Tasos. «Arts management: a sociological inquiry.» *The Journal of Art Management, Law and Society*. vol. 40, 2010, pp. 1–5. DOI: 10.1080/10632921003641190
- Kuesters, Ivonne. «Arts Managers as Liaisons between Finance and Art: A Qualitative Study Inspired by the Theory of Functional Differentiation». *The Journal of Art Management, Law and Society*. vol. 40, 2010, pp. 43–57. DOI: 10.1080/10632921003603976
- Royseng, Sigrid. «Arts management and autonomy of art». *International Journal of Cultural Policy*. vol. 14, 2008, pp. 37–48. DOI: 10.1080/10286630701856484
- Seabrook, John. «Marketing culture. Culture marketing.» *Nature*, 2019, pp. 45–57.
- Аксютник, Николай. *Арт-менеджмент как вид управленческой деятельности в сфере искусства и культуры: Учебное пособие*. Минск, Белорусский государственный университет культуры и искусств, 2008.
- Бахова, Наталья. *Конспект лекции по дисциплине «арт-менеджмент»*. Красноярск, Гуманитарный институт Сибирского федерального университета, 2010.
- Есенгелди, Жадра. «Дина Дуспулова: Существует ли арт-бизнес и арт-инвестиции в Казахстане». *Business FM*, 23 августа 2019, www.businessfm.kz/opinions/dina-duspulova-sushestvuet-li-art-biznes-i-art-investicii-v-kazahstane. Дата доступа 10 февраля 2023.
- «Esentai Gallery возобновляет работу». *Курсив*, 16 марта 2018, www.kursiv.kz/news/pischadlya-uma/2018-03/esentai-gallery-vozobnovlyaet-rabotu/. Дата доступа 10 февраля 2023.
- Жданова, Екатерина. *Основы арт-менеджмента*. Москва, МГУКИ, 2008.
- Киндирова, Айдана, и Мухаметалиева Зарина. «ForteBank Kulanshi Art Space: Как банк создал творческую галерею в своем офисе». *The steppe*, 29 июля 2019, www.the-steppe.com/lyudi/fortebank-kulanshi-art-space-kak-bank-sozdal-tvorcheskuuyu-galereyu-v-svoem-ofise. Дата доступа 10 февраля 2023.
- Макарова, Екатерина. *Теория и технологии арт-менеджмента*. Минск, Институт современных знаний имени А. М. Широкова, 2010.

Молдашева, Анар, и Мусаева Айман. Анализ образовательных программ по арт-менеджменту и их роль в подготовке кадров для креативных индустрий. ММНПК «Междисциплинарные связи в интеграции национального профессионального искусства», посвященную 75-летию юбилею профессора А.Б.Кулбаева, 2023, с. 77–83.

Морозова, Ольга. «Менеджмент и арт-менеджмент: грани концептуального взаимодействия». *Economic Annals-XXI*, №158, (3-4) 2, 2016, с. 61–66. DOI: 10.21003/ea.V158-14

Суминава, Татьяна. *Художественная культура как информационная система (мировоззренческие и теоретико-методологические основания)*. Москва, Академический проект, 2006.

Филонович, Сергей. *Бизнес и искусство: возможности и проблемы взаимодействия*. Москва, Ад Маргинем пресс, 2014.

References

- Bektaeva, Aigerim. «Arts management in Kazakhstan: challenges and opportunities». *International scientific review*, 2020, pp.102–108.
- Chong, Derrick. *Arts Management. Second edition*. Routledge, 2009.
- Cuylar, Antonio. «Affirmative Action and Diversity: Implications for Arts Management». *The Journal of Art Management, Law and Society*, vol. 43, 2013, pp. 98–105. DOI: 10.1080/10632921.2013.786009
- Drucker, Peter. *Encyclopedia of management. London*. Williams publishing house, 2014.
- Hawkins, David. «Creative economy and arts management.» *Nature*, 2017, pp. 26–38.
- Kirchberg, Volker, and Zembylas Tasos. «Arts management: a sociological inquiry». *The Journal of Art Management, Law and Society*, vol. 40, 2010, pp. 1–5. DOI: 10.1080/10632921003641190
- Kuesters, Ivonne. «Arts Managers as Liaisons between Finance and Art: A Qualitative Study Inspired by the Theory of Functional Differentiation». *The Journal of Art Management, Law and Society*, vol. 40, 2010, pp. 43–57. DOI: 10.1080/10632921003603976
- Royseng, Sigrid. «Arts management and autonomy of art». *International Journal of Cultural Policy*, vol. 14, 2008, pp. 37–48. DOI: 10.1080/10286630701856484
- Seabrook, John. «Marketing culture. Culture marketing.» *Nature*, 2019, pp. 45–57.
- Aksyutik, Nikolai. *Art-menedzhment kak vid upravlencheskoj deyatel'nosti v sfere iskusstva i kul'tury: Uchebnoe posobie [Art management as a type of management activity in the sphere of art and culture: Educational manual]*. Minsk, Belorussian State University of Culture and Arts, 2008. (In Russian)

Bakhova, Natalya. «Konspekt lekicii po discipline «art-menedzhment»» [«Synopsis lecture on discipline «art management»]. Krasnoyarsk, *Humanitarian Institute of the Siberian Federal University*, 2010, p. 75-85. (In Russian)

Esengeldy, Zhadra. «Are the art business and art investments in Kazakhstan? Interview with Dina Duspolova». *Business FM*, 23 August 2019, www.businessfm.kz/opinions/dina-duspolova-sushestvuet-li-art-biznes-i-art-investicii-v-kazahstane . Accessed 10 February 2023.

«Esentai Gallery resumes its work». *Kursiv*, 16 March 2018, www.kursiv.kz/news/pischadlya-uma/2018-03/esentai-gallery-vozobnovlyaet-rabotu/ . Accessed 10 February 2023.

Zhdanova, Ekaterina. «*Osnovy art-menedzhmenta*». [«*The basis of art management*»]. Moskva, MGUKI, 2008, p. 116. (In Russian)

Kindirova, Aidana, and Mukhametalieyeva Zarina. «Fortebank Kulanshi Art Space: How a bank created an art space in its office». *The steppe*, 29 July 2019, www.the-steppe.com/lyudi/fortebank-kulanshi-art-space-kak-bank-sozdal-tvorcheskuyu-galereyu-v-svoem-ofise. Accessed 10 February 2023.

Makarova, Ekaterina. «*Teoriya i tekhnologii art-menedzhmentav*». [«*Theory and technology of art management*»]. Minsk, Institute of modern knowledge named after Shirikova, 2010, p. 156. (In Russian)

Молдашева А.К., Мусаева А.А. Анализ образовательных программ по арт-менеджменту и их роль в подготовке кадров для креативных индустрий. ММНПК «Междисциплинарные связи в интеграции национального профессионального искусства», посвященную 75-летию юбилею профессора А.Б.Кулбаева. - 2023. - С.77-83

Morozova, Olga. «Menedzhment i art-menedzhment: grani konceptual'nogo vzaimodejstviya». [«Management and art management: border of conceptual interaction»]. *Economic Annals-XXI*. №158 (3–4 (2)), 2016, pp. 61–65, DOI: 10.21003/ea.V158-14 (In Russian)

Suminova, Tatyana. «Hudozhestvennaya kul'tura kak informacionnaya sistema (mirovozzrencheskie i teoretiko-metodologicheskie osnovaniya)» [«Artistic culture as an information system (worldview and theoretical and methodological foundations)»]. Moskva, *Academic project*, 2006, p. 383. (In Russian)

Filonovich, Sergey. *Biznes i iskusstvo: vozmozhnosti i problemy vzaimodejstviya*. [«Business and art: opportunities and problems of interaction.»] Moskva, *Ad Marginem press*, 2014, p. 240. (In Russian)

Акбота Едилова

Казахская Национальная Академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Казахстан)

Анар Молдашева

Казахская Национальная Академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Казахстан)

УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ И БУДУЩЕЕ АРТ-МЕНЕДЖМЕНТА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Арт-менеджмент является одним из новых сфер в культурном рынке. Место арт-менеджмента в современном обществе и уже сформировавшийся в художественном пространстве собственный облик, их отличия и особенности от других подобных направлений, опыт и история развития до конца не изучены. В любой стране арт-менеджмент как составляющая общественной жизни сосуществует в повседневной жизни людей, увлеченных искусством и творчеством талантливых исполнителей.

Арт-менеджмент можно рассматривать как культурный фермент или неотъемлемую часть плана стратегического развития, отвечающую за создание личного культурного пространства и сохранение национальной идентичности при максимальном внимании к ее развитию со стороны государства можно достичь большего. Можно сказать, что в нашей стране нет социальных технологий, которые могли бы измерить и изучить ее потенциал и то, как она будет развиваться в будущем. Но использование мирового опыта дает нам оптимальные возможности для понимания и освоения новой науки.

Увеличение количества отечественных продуктов в сфере искусства и арт-менеджмента способствует нашему развитию. В процессе обмена опытом со странами мира мы можем приобрести необходимые нам большие способности, познакомиться с новыми аспектами арт-менеджмента, открыть дверь новым возможностям.

Цель исследования – детально проанализировать пространство саморазвития в рамках отечественного арт-менеджмента.

В ходе исследования авторы использовали методы анализа, синтеза, кейс-стади, сравнительного исследования, наблюдения, бинарного анализа, кросс-темпорального метода сравнения. Дан сравнительный анализ между этапами возникновения зарубежного арт-менеджмента и его мировым развитием, также казахстанским арт-менеджментом в советский период и современной отечественной индустрией. Был сделан вывод уровни развития казахстанской индустрии арт-менеджмента и определено направление дальнейшего развития. Поскольку в отечественной научной литературе область арт-менеджмента мало изучена, данная статья является вкладом в данное направление исследований.

Ключевые слова: арт-менеджмент, менеджмент, артосфера, искусство, культура, продюсирование, интеллектуальная собственность, арт-индустрия.

Для цитирования: Акбота, Едилова, и Анар Молдашева. «Уровень развития и будущее арт-менеджмента в Казахстане». *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 9, № 1, 2024, с. 191–208. DOI: 10.47940/cajas.v9i1.709.

Авторы прочитали и одобрили окончательный вариант рукописи и заявляют об отсутствии конфликта интересов.

Akbota Edilova

Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)

Anar Moldasheva

Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)

DEVELOPMENT AND FUTURE OF THE ART MANAGEMENT IN KAZAKHSTAN

Abstract. Art management is the newest sphere in the cultural market. Its place in modern society and its own images already forming in the artistic space, their differences and features from other similar trends, experience and history of development have not been fully studied. In any country, art management, as a component of public life, coexists in the daily lives of people who are passionate about art and the work of talented performers.

Art management can be seen as a cultural ferment or an integral part of a strategic development plan, responsible for creating a personal cultural space and preserving national identity, with maximum attention to its development by the state, more can be achieved. We can say that in our country there are no social technologies that could measure and study its potential and how it will develop in the future. But the use of world experience gives us optimal opportunities for understanding and mastering new fields.

The increase in the number of domestic products in the field of art and art management contributes to our development. In the process of exchanging experience with world countries, we can acquire the great abilities we need, get to know new aspects of art management, and open the door to new opportunities.

The purpose of the study is to analyze in detail the space of self-development within the framework of domestic art management.

During the study, the authors used the methods of analysis, synthesis, case study, comparative research, observation, binary analysis, cross-temporal method, comparison.

A comparative analysis is given between the stages of the emergence of foreign art management and its global development, as well as Kazakhstani art management in the Soviet period and the modern domestic industry. A conclusion was made about the level of development of the Kazakh art management industry and the direction of further development was determined.

Since the field of art management has been little studied in the domestic scientific literature, this article is a contribution to this area of research.

Keywords: art management, management, artosphere, art, culture, production, intellectual property, art industry.

Cite: Edilova, Akbota, and Anar Moldasheva. «Development and future of the art management in Kazakhstan». *Central Asian Journal of Art Studies*, vol. 9, no. 1, 2024, pp. 191–208. DOI: 10.47940/cajas.v9i1.709.

Authors have read and approved the final version of the manuscript and declare no conflicts of interest.

Авторлар туралы мәлімет:**Сведения об авторах:****Information about the authors:**

Еділова Ақбота Дулатқызы
– «Арт–менеджмент және продюсерлеу» кафедрасының магистранты, Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер Академиясы (Алматы, Қазақстан)

Ақбота Дулатовна Еділова
– Магистрант кафедры «Арт–менеджмент и продюсирование», Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Казахстан)

Akbota D. Edilova – Master student of «Art Management and Production», Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)

ORCID ID: 0009-0007-9610-1058
E-mail: edilova00@bk.ru

Молдашева Анар Қуанғалиевна
– экономика ғылымдарының кандидаты, «Арт–менеджмент и продюсирование» кафедрасының меңгерушісі, Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер Академиясы (Алматы, Қазақстан)

Анар Қуанғалиевна Молдашева
– кандидат экономических наук, заведующая кафедры «Арт–менеджмент и продюсирование», Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Казахстан)

Anar K. Moldasheva – Candidate of Economic Sciences, Head of the Department «Art Management and Production», Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)

ORCID ID: 0000-0001-6747-177X
E-mail: aing-oor@mail.ru